

egy levélben egész kis esszét vágnak ki a céhtárs méltatásaképp. Tapintat és kritika az ő szemléletük szerint összeférő dolgok. A becslés szolidan tudtul adva is becslés – ha a művelt udvariasság formuláiban valódi hozzáértés és tájékozottság rejlik.

A levelekből az is kiderül, hogy némelykor bizony mindketten erősen fohászokdják a szabadulást az irodalmi élet protokollja alól. Ügyek cibálják őket. „Annyit dolgoztam – írja például Fodor – ebben az évben (hetenként két vidéki út, két cikk, két irodalmi est szervezése... – ez szinte reprezentatív átlagnak vehető), hogy érdemelnék végre egy kis független nyugalmat.” A független nyugalom mindkettejük számára a család. És a privát embernek ezekről a beteljesedett óráiról éppúgy szíves örömet értesítik egymást, mint gondjaikról, bajjaikról.

De annak, aki a *Csorba Győző és Fodor András levelezését* kellő figyelemmel olvassa – a mesterséghez kötődő hírek, az egymásnak küldött kedély-beszámolók, az írói tervek, a családi események számbavétele mellett – előbb-utóbb valami más is feltűnik. Persze, hiszen ez a két-főszereplős, levelekbe ágyazott (Tüskés Tibor szavaival) *fejlődésregény* nemcsak a főszereplőkre, tartásukra, erkölcsükre vet fényt, hanem az őket övező miliőre is rámutat; a stiklikre,

a kusza viszonyokra, a hatalmi abszurdumokra. Arra a környezetre, amely így vagy úgy: szalaggal vagy lánccal, de mindenképp lekötni törekszik azt, aki fölébe vágyik. Feshet-e a levelek véletlene ennél drámaibb szituációt?

A kiadvány különben (adataival, forráserejével) remek bibliomunka. Tüskés Tibor, az előszó írója mindent elmond Csorbáról és Fodorról, amit egy ilyen kötetben elmondani érdemes. Pintér László jegyzetei szükségesek, informatívak – utószava azonban túllírt, néhol feszélyezően suta; mindenestre kissé fura áldáskérés a két költőre, hogy békésen pihenjenek „az örök betű-, szó- és mondatmezőkön”. A viláért sem! Ahol szó van, mondat van: hadd legyenek élénkek, életben levők. Mint itt, leveleik által.

KELEMEN LAJOS

(Pro Pannonia Kiadó, Pécs, 2005,
442 oldal, 2800 Ft)

GÁL SÁNDOR

Egybegyűjtött művei V. Írás és irodalom

A szlovákiai magyar irodalom talán legsokoldalúbb, legtöbb műfajú alakja Gál Sándor, akinek a világhá-

ború, a jogfosztottság, a kommunizmus, a paraszti életforma felbomlasztása, az első generációs értelmiségi lét mind személyesen átért tapasztalata. De nem csupán a különböző élethelyzetek feldolgozása kívánhatta meg a változatos formákat, hanem az átéltekből leszűrt felismerés is: „kikerülhetetlen a közösségi felelősség”. Gál a folyamatosság fenntartásában lel feladatára (Fábry Zoltán példája, mint annyi mindenben, ennek belátásában is meghatározó jelentőségű számára): „1950-től nekünk újra mindent az alapoktól kellett fölépítenünk [...] egyfajta folyamatosságot próbáltam tovább építeni. Hiányérzetem volt, miért nincs nekünk az, amink egyszer már volt, s miért nincs az, ami másutt lehet [...] ami nem volt, azt valakinek meg kellett csinálni. Fábryval szöve: a szükségből érényt kellett kovácsolni.”

Az *Írás és irodalomban* összegyűjtött színházi és könyvkritikák, elmélkedések és emlékezések, dokumentumközlések és naplójegyzetek, interjúk egy kötetbe rendezését az indokolja, hogy mind a címben kiemelt témákat járják körül. Egy-másra vetül bennük az egyéni és a közösségi sors, a személyesből kibontakozik a felvidéki magyarság történelme, kultúrája, közérzete. Bármiről is szóljon a szerző, az magával hozza az élet egész fonadékát. Ebben áll stílusának és észjárásának a magától értetődő természetesség

hatását keltő varázsa. Ugyanakkor sajátos feszültséget hoz létre a gondolatiság és az érzület ellentétes irányultsága. Az előbbi gyakran esetlegesnek és eklektikusnak tűnik, a szerző többnyire kedvetlenül és rosszat sejtve áll szemben a modern világ jelenségeivel. Mindezen azonban átsugárzik a gyermekkor emlékéből és az egykori falusi közösség megtapasztalásából felfénylő teljesség látomása, amely azt sugallja, hogy lehetséges a szép élet, a megtartó hagyomány, az értelmes cselekvés.

A szerves egész, az összefüggő fonadék igénye az a pont, ahol egybefutnak a látszólag oly szerteágazó fejtegetések. Az egymásba szövődő kapcsolódások gazdagsága révén válhat erőssé a közösség éppúgy, mint a természet, a nyelv, a költészet, a kultúra vagy a tudat harmóniáját meghatározó „belső tér”. Akárcsak a többié, a nyelv ereje is a dolgok összebékítésében van: „Szólni kéne a nyelv csodáiról, [...] amelyek úgy szelídítik egymáshoz a képeket, metaforákat, ahogy a szél nyáridőben a fák koronáját.” A létezés eleven fonadékába helyezkedve élhető meg az ünnep, „a csend, s a csend mögötti végtelen, amely feltehetően befelé tágul”, ezáltal valószínűsíthetjük meg „a legnehezebbet: méltóságunk megőrzését”.

Ritkák azonban az ünnepek. Gál szerint „nyelvet sorvasztó időben” élünk. Mindennapos a banalitás, a

semlegesség, az öntudat feladása. A banalitás a saját közezből való kiszakadás kísérője. A semlegességről megvilágító erejű sorok szólnak: „A semleges ember – embertelen ember. A semleges embernek nincs felelősségtudata. A tudatosan semleges ember megalkuvó ember, s emberségét önmaga előtt is elveszítette. Az egyén semlegessége: Pilátus-szerrep – én nem ölök, de nem is akadályozom meg az ölést. A semlegesség nem elv, és út sem lehet.” Az öntudat hiányát Gál kisebbségi keretekben fogalmazza meg, de nem csak arra érvényesen: „Elhittették s elhitetik ma is a magyar iskolákban a magyar gyermekekkel, hogy nekik sem saját nemzeti karakterük, de még csak saját nyelvük sincsen – mindent átvettek. [...] Ma se történelmi, se nyelvi, se nemzeti tudata nincs a háború után született nemzedéknek. Nem érzi, nem érti a »valahová-tartozás« fontosságát, erejét, szükségét. Csoda hát, ha gyerekeiket nem adják magyar iskolába?”

A szerző úgy látja, hogy nem a harmónia megléte, hanem a hiánya, a kétségbeesés ösztönöz alkotásra: „ha a teremtés-kényszer legmélyebb rétegeit bontom fel, akkor a kétségbeesést látom a legelemibb erőnek”.

STURM LÁSZLÓ

(*AB-ART Kiadó, Pozsony, 2005,*
404 oldal, 2900 Ft)

Induló modernség – kezdődő avantgárd

Hiánypótló, ízléses kötetet vehet kezébe az olvasó – a címlapon Mednyánszky László *Abszintívójával* –, ha a Ráció Kiadó új tanulmánykötetébe lapoz. A 19. század végének, a 20. század elejének jellegzetes hangulatát idéző festmény érzékletesen utal arra, mit is kínálnak a kötet írásai. Az abszintívó merengő, szomorú alakja, azon felül, hogy képes megidézni a századelő lírájának és prózájának egy sajátos vonulatát, tematikáját, azt is sugallja, hogy ezen alkotók alig-alig részei a hazai irodalmi és kulturális köztudatnak. A korszak lírája és prózája a kanonizáció határmezsgyéjén mozog, irodalmának hatástörténete kibontakozóban ugyan, ám a szövegek jó részének körültekintő értelmezése még várat magára. A kötet szerzőinek, szerkesztőinek köszönhetően azonban e beható és szakszerű munka nemcsak elkezdődött, de máris értékes és érdekes eredményeket mutat fel.

A tizennégy tanulmányt felvontató kötetet a korszak kiváló kutatói, Eisemann György és Orosz Magdolna mellett hat fiatal irodalomtörténész jegyzi. Elemző munkájuk felkészült, stílusuk lendületes, forráshasználatuk alapos, és új következtetésekre jutnak ezekből.

A tanulmányok nem illeszkednek az évtizedek óta meghatározó –